ПРАВОВІ ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ ВИКОРИСТАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ У ЗЛОЧИННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ[1]

КУЛІШ Анатолій Миколайович - доктор юридичних наук, професор, директор ННІ права Сумського державного університету
https://orcid.org/0000-0001-9775-2900
МИРГОРОД Валерія Валеріївна - доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри АГПФЕБ Сумського державного університету
https://orcid.org/0000-0002-3302-221X
ГОЛОХА Аріна Романівна - студентка 4-го року навчання Сумського державного університету
https://orcid.org/0009-0003-1313-2459
УДК 343
DOI: https://doi.org/10.71404/LAW.UA.2025.1.28

Стрімкий розвиток цифрових технологій та поширення віртуальних активів зумовлюють формування принципово нового середовища для потенційних злочинних маніпуляцій. Україна, як і багато інших держав, стикається з викликами, пов'язаними з відсутністю належного правового регулювання цієї сфери.

Наукова стаття присвячена комплексному дослідженню правових викликів та загроз, що виникають у зв'язку з використанням віртуальних активів у протиправній діяльності. Актуальність дослідження підтверджується зростаючою роллю цифрових фінансових інструментів та необхідністю вдосконалення механізмів їх правового регулювання.

У статті досліджено основні загрози, пов'язані з використанням криптовалют та інших цифрових активів для фінансування тероризму, відмивання коштів, шахрайства та кіберзлочинності. Аналізується міжнародний досвід правового регулювання віртуальних активів, зокрема положення Регламенту (ЄС) 2023/1114 (MiCA), та можливості його імплементації в Україні.

Розглянуто нормативно-правову базу України, що регулює використання віртуальних активів, зокрема Закон України «Про віртуальні активи» від 17.02.2022 № 2074-IX та Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» від 06.12.2019 № 361-IX. Виявлено правові колізії та невідповідності у визначенні правового статусу криптоактивів.

Зроблено висновки щодо необхідності удосконалення законодавства, впровадження ефективних механізмів контролю та співпраці з міжнародними організаціями для боротьби зі злочинним використанням віртуальних активів. Вказано на важливість формування комплексної стратегії захисту економічних інтересів держави та громадян.

Результати дослідження мають теоретичне та практичне значення для формування ефективної державної політики у сфері регулювання віртуальних активів. Запропоновані підходи створюють методологічне підґрунтя для подальших наукових розвідок та практичних рекомендацій щодо протидії злочинній діяльності в цифровому фінансовому просторі. Дослідження підкреслює необхідність системного та комплексного підходу до вирішення правових викликів, пов'язаних з використанням віртуальних активів.

Ключові слова: віртуальні активи, криптовалюта, правове регулювання, фінансування тероризму, відмивання коштів, кіберзлочинність, міжнародні стандарти.

Постановка проблеми

Швидке зростання популярності криптовалют та інших віртуальних активів створює

[1] Робота виконана в рамках проєктів: «Інституційна консолідація через правову синергію: забезпечення національної безпеки в кризових умовах» № 0125U001542, «Інтеграційна парадигма цифрової трансформації в системі протидії фінансовій злочинності: синергетичний підхід до превенції та боротьби» № 0125U000602.

нові можливості для фінансового ринку, але водночас породжує серйозні загрози їхнього використання у злочинній діяльності. Анонімність транзакцій та складність відстеження фінансових потоків призводять до значних ризиків, пов'язаних із відмиванням коштів, фінансуванням тероризму та кіберзлочинами. Недостатнє правове регулювання цієї сфери в Україні потребує комплексного дослідження та вдосконалення нормативно-правової бази.

Метою статті є аналіз основних правових викликів та загроз, пов'язаних із використанням віртуальних активів у злочинній діяльності, дослідження міжнародного досвіду регулювання цієї сфери та розробка пропозицій щодо вдосконалення національного законодавства.

Стан опрацювання проблематики

Фінансово-правову природу, правовий статус віртуальних активів та їхній вплив на рівень злочинності досліджували такі науковці, як: В. Білинський, М. Гребенюк, А. Горбунова, О. Дикий, В. Динту, О. Карапетян, В. Кубай, О. Мельниченко, А. Мітрофанов, Д. Пашко, Д. Погрібний, А. Пожидаєва, О. Радутний та інші. Проте на сьогодні в Україні відсутній єдиний і всеосяжний підхід до визначення поняття «віртуальні активи», що спричиняє значні труднощі у правовому регулюванні їхнього обігу.

Виклад основного матеріалу

Віртуальні активи, зокрема криптовалюти та інші цифрові форми цінностей, набувають дедалі більшої популярності на світовому ринку. Разом з тим, їхнє використання в різноманітних злочинних схемах стає серйозною проблемою для правоохоронних органів і правової системи загалом. Це явище вимагає розробки чітких правових норм, що регулюють не лише економічні, але й кримінально-правові аспекти їхнього використання. Аналіз правових викликів та загроз, що виникають у зв'язку з використанням віртуальних активів у злочинній діяльності, є важливим для формування ефективної правової відповіді на ці проблеми.

На сьогоднішній день в Україні, як і в багатьох інших країнах, відсутнє єдине нормативно-правове регулювання віртуальних активів. Верховна Рада України, враховуючи позицію Міжнародної групи з протидії відмиванню брудних грошей (FATF), прийняла Закон України «Про віртуальні активи» від 17.02.2022 № 2074-IX, однак цей закон не набрав чинності через відсутність затвердження відповідних змін у податковому законодавстві та створення Державного реєстру постачальників послуг, пов'язаних з віртуальними активами [1; 2].

Крім того, закон містить декілька невизначеностей і суперечностей, зокрема у визначенні «віртуальний актив». Це поняття було вперше введено у Законі України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 06.12.2019 № 361-IX [3]. Однак згідно з нормами, запропонованими Законом України «Про віртуальні активи», віртуальні активи визначаються як нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість і виражене у вигляді сукупності даних в електронній формі. Така правова колізія створює додаткові труднощі у регулюванні цієї сфери.

Іншою суттєвою проблемою є технічні складнощі, пов'язані з розслідуванням злочинів, де використовуються віртуальні активи. Технології блокчейн, на яких засновані більшість криптовалют, забезпечують високий рівень анонімності і складність для ідентифікації учасників злочинних схем. Внаслідок цього, правоохоронним органам важко відслідковувати фінансові потоки, що робить важким встановлення доказів у таких справах.

Судова практика України вже має декілька вироків засуджених осіб, котрі використовували криптовалюту з метою придбання наркотичних речовин, фінансування терористичних організацій чи оплати за підроблені довідки про проходження медичного огляду військово-лікарської комісії. Нерідко зловмисники використовують криптовалюту для анонімізації операцій з перерахування коштів, отриманих внаслідок шахрайських дій [2].

Особливості віртуальних активів робить їх привабливими для злочинців, які використовують криптовалюти для відмивання грошей, фінансування тероризму чи ухи-

лення від податків. Наприклад, за данними Chainalysis (американська компанія, що спеціалізується на аналізі блокчейнів, з головним офісом у Нью-Йорку. Заснована у 2014 році Майклом Гронагером, Яном Мьоллером і Джонатаном Левіном, вона стала першим стартапом, який зосередився на відстеженні біткойн-транзакцій), ми виділяємо такі основні тенденції незаконного використання віртуальних активів, та криптовалюти зокрема.

Chainalysis надає програмні рішення для аналізу блокчейн-даних, зокрема для моніторингу операцій з віртуальними активами. Її послугами користуються не лише фінансові установи, такі як банки та брокери, але й правоохоронні органи, зокрема ФБР, Управління боротьби з наркотиками, Служба внутрішніх доходів США, а також Національне агентство зі злочинності Великої Британії.

Згідно з даними Chainalysis, Україна демонструє високий рівень використання віртуальних активів, займаючи провідні позиції у світових рейтингах за обсягами транзакцій на криптовалютних платформах. Це свідчить про активне впровадження криптовалют як засобу обміну, накопичення вартості та інвестиційного інструменту [5, с. 488].

Однак значне поширення криптовалют не обов'язково має негативний чи незаконний характер. Вони можуть застосовуватися як у законних, так і в нелегальних цілях, сприяючи розвитку фінансових технологій та інновацій.

Запровадження належного регулювання ринку віртуальних активів в Україні є важливим кроком до встановлення контролю, підвищення безпеки та впровадження єдиних стандартів використання цифрових активів. Серед необхідних заходів – посилений державний нагляд, вимоги до ідентифікації користувачів і контроль за походженням коштів для запобігання їхньому використанню у злочинних схемах.

Ефективна регуляція сприятиме розвитку сектору криптовалют, підвищить його

Таблиця 1. Аналіз основних тенденцій незаконного використання криптовалюти

№ з/п	Тенденція	Опис
1.	Зростання масштабів незаконної діяльності	За останні роки криптовалюта стала невід'ємною частиною фінансової системи, що спричинило її використання не лише для кіберзлочинності, а й для фінансування загроз національній безпеці та шахрайських схем. Незаконні транзакції, які раніше переважно стосувалися кіберзлочинців, тепер охоплюють широкий спектр правопорушень. Наприклад, деякі злочинці оперують поза мережею, але використовують криптовалюту для відмивання коштів.
2.	Зростаюча професіоналізація криптозлочинності	Динаміка злочинної діяльності демонструє професіоналізацію незаконних схем із залученням розгалужених організаційних структур. Це включає: • Розвиток сервісних платформ – спеціалізовані компанії та особи надають інфраструктурні рішення для відмивання коштів. • Мережі підтримки – створення нелегальних систем, які забезпечують конфіденційність транзакцій. • Диверсифікація схем – зловмисники пристосовують свої методи для уникнення виявлення, зокрема через нові фінансові інструменти.
3.	Динаміка незаконного обігу криптовалют (2020-2024)	• У 2024 році оцінка вартості незаконних транзакцій становить $40,9 млрд, хоча реальні цифри, ймовірно, будуть вищими через пізніше виявлення додаткових нелегальних адрес. • У 2023 році початковий показник становив $24,2 млрд, проте після уточнення сягнув $46,1 млрд. • У 2024 році загальна сума незаконних криптоактивів перевищує майже $51 млрд.
4.	Недостатність правового контролю та розслідувань	• Частина злочинних доходів походить від традиційних схем (наркоторгівля, шахрайство), де криптовалюта використовується лише як засіб оплати. • Недостатня правова база ускладнює класифікацію незаконних криптотранзакцій. • Обмеженість інструментів ідентифікації через високий рівень анонімності криптовалютних операцій.

Джерело: створено авторами на основі [4].

прозорість і довіру серед користувачів, а також допоможе уникнути потенційних загроз, пов'язаних із незаконним використанням цифрових активів.

Відповідно, криміногенний потенціал віртуальних активів реалізується через декілька ключових напрямків протиправної діяльності:

1. легалізація (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом – використання криптовалют дозволяє злочинцям маскувати джерела походження коштів. Відповідно до статті 209 Кримінального кодексу України, легалізація незаконних доходів є тяжким кримінальним злочином. Анонімність та транскордонний характер криптовалютних транзакцій суттєво ускладнюють процес ідентифікації та документування таких правопорушень [6];

2. фінансування тероризму – віртуальні активи стають інструментом для транскордонного переміщення фінансових ресурсів терористичних угруповань. Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» від 06.12.2019 № 361-IX встановлює жорсткі обмеження щодо моніторингу та блокування підозрілих транзакцій [3];

3. кіберзлочинність – криптовалютні платформи та біржі є потенційними об'єктами кібератак. Статтею 361 ККУ передбачена кримінальна відповідальність за несанкціоноване втручання в роботу комп'ютерних систем, що набуває особливої актуальності в контексті віртуальних активів [6].

Зважаючи на вищевикладене вважаємо, що першочерговим завданням є вдосконалення законодавчої бази шляхом прийняття Закону «Про віртуальні активи» та/або розробки спеціалізованого закону «Про протидію злочинам у сфері віртуальних активів». Необхідно чітко визначити правовий статус віртуальних активів, встановити уніфіковані правила моніторингу транзакцій та механізми міжвідомчої взаємодії. Законопроект має передбачати посилення кримінальної відповідальності за злочини, пов'язані з використанням криптовалют, та запровадити прозорі процедури блокування підозрілих рахунків. Важливим є створення спеціалізованого підрозділу в структурі Національної поліції України, який буде цілеспрямовано протидіяти кіберзлочинам у сфері віртуальних активів.

Технологічні рішення мають включати розробку державної платформи моніторингу криптовалютних транзакцій з елементами штучного інтелекту. Платформа повинна забезпечувати автоматичну ідентифікацію підозрілих операцій, накопичення бази даних про можливі схеми шахрайства та оперативне реагування на ризикові транзакції. Обов'язковим є запровадження верифікації користувачів криптовалютних платформ за принципом «Know Your Customer» (KYC) з використанням біометричних даних, що значно підвищить рівень безпеки та знизить ризики злочинних маніпуляцій.

Превентивні заходи мають бути спрямовані на підвищення цифрової грамотності населення через розробку та впровадження освітніх програм. Програми повинні охоплювати питання безпеки використання віртуальних активів, ризиків шахрайства в цифровому просторі та правил захисту персональних фінансових даних. Створення державного інформаційного порталу з роз'ясненням механізмів захисту від кіберзлочинів, регулярне проведення науково-практичних конференцій та стажувань для обміну досвідом між фахівцями різних відомств дозволить сформувати комплексну систему протидії злочинам у сфері віртуальних активів.

Висновки

Віртуальні активи, незважаючи на їхній потенціал у розвитку економіки та інновацій, становлять серйозну загрозу для правопорядку через використання їх у злочинних цілях. В Україні та інших країнах необхідно вдосконалювати правове регулювання, щоб ефективно боротися з використанням криптовалют та інших цифрових активів у злочинній діяльності. Це включає в себе не лише законодавче визначення статусу віртуальних активів, але й розробку кримінально-правових механізмів для розслідування та покарання злочинів, пов'язаних з ними.

На фінальній ноті Україна повинна не тільки брати до уваги міжнародний досвід, але й розробляти унікальні рішення, які від-

повідають специфіці внутрішнього ринку. Враховуючи динамічну природу віртуальних активів, необхідно постійно оновлювати та вдосконалювати регулятивні рамки, аби вони відповідали поточним тенденціям та викликам. Це забезпечить не лише економічний розвиток, але й захистить інтереси українських громадян та інвесторів у цій швидкозмінній сфері.

Література

1. Про віртуальні активи : Закон України від 17.02.2022 № 2074-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text

2. Внутрішні виклики регулювання віртуальних активів в Україні. *НААУ*. URL: https://unba.org.ua/publications/9651-vnutrishni-vikliki-regulyuvannya-virtual-nih-aktiviv-v-ukraini.html.

3. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06.12.2019 № 361-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text

4. 2025 Crypto Crime Trends from Chainalysis. *Chainalysis*. URL: https://www.chainalysis.com/blog/2025-crypto-crime-report-introduction/.

5. Огляд законодавства щодо регулювання віртуальних активів у сфері боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму. К., 2022. 587 с. URL: https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/310/%D0%A0%D1%96%D0%B7%D0%BD%D0%B5/VirtualAssets.pdf

6. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text

Kulish A., Myrhorod V., Holokha A.

LEGAL CHALLENGES AND THREATS OF USING VIRTUAL ASSETS IN CRIMINAL ACTIVITIES

The rapid development of digital technologies and the proliferation of virtual assets are creating a fundamentally new environment for potential criminal manipulation. Ukraine, like many other countries, faces challenges related to the lack of proper legal regulation in this area.

This article is a comprehensive study of the legal challenges and threats arising from the use of virtual assets in illegal activities. The relevance of the study is confirmed by the growing role of digital financial instruments and the need to improve the mechanisms of their legal regulation.

The article examines the main threats associated with the use of cryptocurrencies and other digital assets for terrorist financing, money laundering, fraud and cybercrime. The author analyses the international experience of legal regulation of virtual assets, in particular the provisions of Regulation (EU) 2023/1114 (MiCA), and the possibilities of its implementation in Ukraine.

The author examines the legal framework of Ukraine regulating the use of virtual assets, in particular, the Law of Ukraine 'On Virtual Assets' dated 17.02.2022 No. 2074-IX and the Law of Ukraine 'On Prevention and Counteraction to Legalisation (Laundering) of the Proceeds of Crime' dated 06.12.2019 No. 361-IX. Legal conflicts and inconsistencies in the definition of the legal status of cryptoassets are identified.

The author draws conclusions about the need to improve legislation, introduce effective control mechanisms and cooperate with international organisations to combat the criminal use of virtual assets. The importance of forming a comprehensive strategy for protecting the economic interests of the State and citizens is pointed out.

The results of the study have theoretical and practical significance for the formation of an effective state policy in the field of virtual assets regulation. The proposed approaches create a methodological basis for further scientific research and practical recommendations for combating criminal activity in the digital financial space. The study emphasises the need for a systematic and comprehensive approach to addressing the legal challenges associated with the use of virtual assets.

Keywords: virtual assets, cryptocurrency, legal regulation, terrorist financing, money laundering, cybercrime, international standards.